

Т.І. Єфіменко, канд. екон. наук, доцент
Українська державна академія залізничного транспорту

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Економічні агенти в прагненні отримати об'єктивні управлінські рішення, виявляють все більшу цікавість до тематики інформаційного моделювання. Прибічники системного підходу в прийнятті рішень, бачать можливість «змоделювати ситуацію в часі» для реалізації ідеї «єдиного інформаційного простору підприємства» – однієї з заповорок підтримки концепції «управління об'єктом протягом його життєвого циклу» [1].

Інформаційне моделювання підприємства, передбачає створення «цифрового прототипу», який будується на цифровій інформації статичного характеру (технічні обґрунтування, стандарти, норми) та потребує постійного поповнення інформацією динамічного характеру (статистична та інша звітність, бізнес-аналіз, дані про стан господарських процесів, ринкові оцінки, тощо). Таку інформацію може надати в першу чергу бухгалтерський облік, який історично сформувався в систему «суцільного і безперервного спостереження та реєстрації фактів господарського життя» [2].

Постіндустріальний етап розвитку суспільства «від інформаційного товариства до товариства знань і умінь» [3], визначає інформацію "домінуючим об'єктом власності", що дозволяє обрати бухгалтерський облік основним постачальником ресурсу інформаційного типу. При очевидній «цінності інформації підсистеми бухгалтерського обліку», вона «недостатньо представлена в літературі для менеджерів і в методичних матеріалах по управлінню підприємствами» - вважає М.С. Пушкар [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характеризуючи бухгалтерський облік з позиції теорії систем, зауважимо на обов'язкових властивостях: "подільність, цілісність, ієрархічність, інтегрованість і комунікативність» [5; 6]. Для реалізації облікового забезпечення інформаційного моделювання підприємства, інтерес представляє саме властивість комунікативності облікової системи (система не ізольована, вона взаємодіє з середовищем; середовище і система чинять один на одного вплив), що утворює її єдність з середовищем, яке водночас встановлює вимоги і обмеження для неї.

Актуальність облікового забезпечення інформаційного моделювання підприємства для прийняття управлінських рішень, В. М. Жук [7] доводить «ролю інформації в системі управління бізнесом, завдяки чому бухгалтерський облік в системі забезпечення інформацією менеджменту отримує пріоритетне значення; зміною відношення до інформації в ринкових умовах, коли вона перетворюється на специфічний товар з усіма наслідками (комерційна таємниця, вартість, ціна і т.п.); впливом глобалізації, в умовах якої облікова інформація розглядається як потужний інструмент конкурентної боротьби, лобюванні інтересів і тому подібне». Бухгалтерському обліку, як «відкритій інформаційній системі» [8] властиві ознаки, (саме комунікативність), що визначають здатність системи реагувати на зміни зовнішнього середовища [9].

Формулювання цілей статті. Розуміння суті комунікативності системи бухгалтерського обліку як властивості, за якої облікове забезпечення може реалізуватися з користю для ефективного управління через інформаційне моделювання підприємства, заслуговує на предметний розгляд.

Метою статті стало уточнення сучасного значення облікового забезпечення інформаційного моделювання підприємства, для виконання завдань управління, а також теоретичне обґрунтування сприйнятливості облікової системи, до вимог, які висуваються інституціональним середовищем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес інформаційного моделювання підприємства передбачає через системний аналіз відібрати з безлічі елементів реального об'єкту, такі його властивості і зв'язки, які є істотними для цілей моделювання. Такий відбір виконується в послідовності переходу від реального об'єкту до інформаційної моделі: 1) характеристики реального об'єкту; 2) аналіз походження; 3) система даних, суттєвих для моделювання; 4) інформаційна модель. Застосовувати цю послідовність до основних груп об'єктів обліку (активів, капіталу, зобов'язань, доходів, витрат, грошових потоків) дозволяє сучасна методика складання фінансової звітності відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні (далі П(С)БО). Наприклад для активів це може виглядати так:

1) характеристики реального об'єкту. Активи - майно підприємства, що є сукупністю об'єктів отриманих за допомогою інвестування та залучення кредитів, а отже представляє суть стосунків підприємства із зовнішніми економічними агентами (вартість майна на активному ринку, наявність заборгованості, тощо);

2) аналіз походження. Активи та зобов'язання виникають у підприємства «в наслідок минулих подій», визнаються у фінансовій звітності

за наявності обґрунтованого «очікування отримання економічних вигод в майбутнім і наявності «можливості достовірної оцінки»;

3) для моделювання суттєвими є наступні данні: первинна вартість у момент надходження, наступні витрати в процесі використання, наявність ознак знецінення, ліквідаційна вартість і т.п.;

4) в інформаційній моделі будуть представлені: вартісні оцінки активів, структура активів, строки корисного використання, показники ефективності використання, показники динаміки зрощення активів або їх знецінення.

Комунікативні властивості системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності в інформаційному моделюванні підприємства, проявляються у здатності адекватно міняти алгоритм свого функціонування, а часом і вектор спрямованості, з метою досягнення відповідності змінам зовнішніх умов. Інструменти системи бухгалтерського обліку, які тестуються на здатність сприйняття змін є: а) державні регулятори (нормативно-правові акти, П(С) БУ, і методичні рекомендації по веденню бухгалтерського обліку); б) облікові політики підприємства і корпоративних об'єднань; в) документообіг підприємств (розпорядчі документи, первинні документи, облікові реєстри); г) робочий план бухгалтерських рахунки; д) форми статистичної, податкової, фінансової і іншої звітності, що є носіями інформації для управлінських рішень.

Як показали дослідження, усі інструменти обліку історично зазнають змін під впливом вимог «інформаційних запитів інституціонального середовища» [10, 11, 12], чим демонструють саме комунікативність системи бухгалтерського обліку. Відомий англійський економіст Елізабет Остром [13] визначила «інституції» як «набори працюючих правил для визнання того: хто повинен приймати рішення в певних сферах, яких загальних правил слід дотримуватися, яким процедурам необхідно слідувати, яку інформацію слід або не слід продукувати... Працюючими правилами є такі, які реально діють, над якими існує контроль і мотивація відносно їх дотримання у випадках, коли індивіди роблять вибір відносно власних дій». Тож, зміна економічної парадигми в 90-і роки, тобто зміна "працюючих правил", створила умови для демонстрації комунікативних властивостей бухгалтерського обліку, який зберіг свої традиційні функції системи "суцільного, безперервного спостереження і накопичення даних" і зміг забезпечити реалізацію нової мети фінансової звітності – надання інформації для ухвалення рішень.

Щоб уникнути помилкового ототожнення комунікативності обліку з сумісністю, імплементацією або гармонізацією, доречно дати характеристику тих елементів, що сприяють комунікативності, або її обмежують.

Традиційна облікова система спирається на нормативно-правове

забезпечення, що регламентує правові і методологічні основи ведення бухгалтерського обліку, а саме: склад, і зміст інформації для користувачів звітності, адресати і терміни подачі. Державне регулювання не дозволяє підприємствам реагувати на виникнення нових облікових об'єктів швидше, ніж це зробить "державний методолог" Міністерство Фінансів, тож – спостерігаємо обмеження комунікативності. Зауважимо, що П(С)БО, як інструменти надання інформації про фінансовий стан і фінансові результати діяльності економічних агентів - досить гнучкі. Альтернативні методів оцінки об'єктів присутні практично в кожному стандарті, але жорсткий формат звітності [14] і превалювання податкових інтересів при «визнанні» і «оцінюванні» об'єктів в обліку, обмежують корисність облікової інформації для інформаційного моделювання.

Наступний інструмент системи бухгалтерського обліку – документообіг, який залежить від характеру і особливостей господарських операцій та структури підприємства. Документообіг демонструє комунікативність обліку через оптимізацію каналів передачі інформації і зв'язків облікових ланок. Поява нових, раніше не існуючих господарських подій і необхідність відповідної їх реєстрації потребує заздалегідь продуманої системи облікових процедур, зафіксованих в обліковій політиці підприємства. Але, умова затвердження і перегляду облікової політики підприємства, лише на початок звітного року, при усій обґрунтованості дотримуваних при цьому принципів періодичності і порівнянності, перешкоджає комунікативності системи обліку, оскільки відкладає врахування змін на початок наступного року.

Принципи підготовки фінансової звітності, сформульовані в НП(С)БУ 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" [14] можна згрупувати залежно від значущості для забезпечення комунікативних властивостей обліку, так:

- принципи, вживані як припущення, для однозначного тлумачення параметрів простору і часу, а також для виключення впливу суб'єктивних чинників на достовірність обліку. В цю групу можна віднести принципи: автономності, безперервності діяльності, нарахування і відповідності доходів і витрат, принцип періодичності;

- принципи, вживані для визнання, виміру і відображення в бухгалтерському обліку, об'єктів і господарських процесів. Тобто для реагування на господарські явища. Це принципи: історичній собівартості, принцип повного розкриття, принцип єдиного грошового виміру - безумовно демонструють комунікативність системи обліку;

- принципи, які діють як "правила вибору" альтернатив визнання і оцінки, чим забезпечують корисність інформації фінансової звітності,

зокрема сприйнятливість облікових методик до виникнення нових характеристик у об'єктів обліку. Це принципи: превалювання (преважаання) суті над формою, економічність (вигоди повинні виправдовувати витрати), обачності, послідовності. Наприклад, принцип періодичності дозволяє розділити час діяльності підприємства: на час «до настання змін» і час, «коли слід враховувати нові обставини і об'єкти» в обліку і звітності, демонструє знов «обов'язковість» прояву комунікативності обліку.

Обставини впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – МСФО) в Україні також характеризують комунікативність обліку. Конфігурація сучасного українського інституціонального середовища не сприяє визнанню МСФО широким кругом практикуючих бухгалтерів, як методики, що відповідає інформаційним запитам українського менеджменту і власників, оскільки вони ще не відчують інформаційну цінність МСФЗ.

Комунікативні коріння має також протистояння між МСФО і GAAP US (Загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку США). Так США, "декларуючи адаптацію GAAP US до МСФО, продовжує ініціювати реформування МСФО під норми GAAP US". Доказом того, що перевага зараз "на стороні" GAAP US свідчить виключення з Концептуальної основи фінансової звітності принципу обачності. Це можна пояснити, як відмову від оцінки активів і зобов'язань по пріоритетах кредитних ринків (для Європи основне джерело фінансування - банківська сфера, яка оцінює майно за найменшою вартістю) та прихильність до оцінки по котируваннях фондового ринку (для США основним середовищем залучення фінансування залишається фондовий ринок), де мінімальна оцінка, не завжди визнається "надійною".

Комунікативний вплив наведених обставин на якість інформаційного моделювання підприємства проявляється в наступному:

- бухгалтерська і фінансова звітність підприємства використовуються для прогнозування. Інакше, не було б сенсу витрачати сили, час і кошти на її підготовку. Зміна формату фінансової звітності може змінити погляд на структуру активів і зобов'язань компанії, а також вплинути на ухвалення рішень, тобто викликати "економічні наслідки";

- загальна соціально-економічна ситуація в країні, впливає методику оцінювання бухгалтерського обліку і звітності, в тому числі через урахування ризиків. Найбільш наочний приклад з цієї області: високий рівень інфляції може привести до створення інфляційно-орієнтованої бухгалтерської системи, як це фактично сталося в деяких країнах Південної Америки;

- джерела фінансування стають визначальними для обрання концепцій

визнання об'єктів та їх оцінювання. Якщо фінансування компанії здійснюється через фондову біржу, тобто публічно, очікується, що якість оприлюдненої звітності буде вища, ніж тоді, коли фінансування поступає за допомогою приватних угод або кредитування. Особи, що надають фінансування і отримують необхідну інформацію у рамках приватної угоди, ризикують стати жертвою фальсифікацій.

Висновки. Відповідну якість інформаційному моделюванню підприємства бухгалтерський облік надасть в контексті: встановлення місць виникнення початкової інформації; визначення найбільш раціональних видів носіїв інформації; формування інформаційних каналів; встановити цінності переданої інформації, її значення для конкретних користувачів; встановлення послідовності і періодичності рішення облікових завдань і іншого.

Концепція визначальної ролі обліку як підґрунтя інформаційного моделювання підприємства ґрунтується на таких передумовах:

1 Бухгалтерський облік, як підсистема, вирішує встановлений круг завдань, об'єднаних загальними методичними принципами, а також формує стійкі канали внутрішніх інформаційних зв'язків за допомогою документообігу підприємства.

2 В підсистемі є інформаційні зв'язки між блоками (фінансовий облік, який представляє інформацію для зовнішнього користування, облік для цілей оподаткування, дає сигнали про обмеження в ресурсах і управлінський облік, що генерує інформацію для внутрішнього користування. Наявність цих інформаційних зв'язків обумовлена єдністю об'єктів, які підлягають обліку, що визначає конфігурацію "інформаційної моделі підприємства".

3 Між елементами системи бухгалтерського обліку існують інформаційні зв'язки, які диктуються необхідністю зв'язків між завданнями обліку (документування, інвентаризація, реєстрація на бухгалтерських рахунках, складання звітності і так далі), це дозволяє заявити, що інформаційні зв'язки між блоками інформаційної моделі підприємства здійснюються тільки через відповідні інформаційні зв'язки завдань обліку.

4 Вхідна інформація, яка поступає в конкретний блок облікової підсистеми, може містити вичерпні дані про господарську подію, не усі з яких потрібні для бухгалтерського обліку, але можуть бути корисні для інших підсистем інформаційної моделі. В цьому проявляється корисність "суцільного і безперервного спостереження" в бухгалтерському обліку.

Узагальнюючи викладене, виділимо чинники, які дозволяють об'єднати елементи бухгалтерського обліку в інструментарій інформаційного моделювання підприємства: єдина система класифікації джерел інформації,

єдина система показників фінансової звітності; методики контролю якості інформації; регламентованість носіїв інформації; підпорядкування руху інформації і способів її обробки цілям управління; використання в документообігу зворотного зв'язку і інше. Зауважимо, що хоча багато положень, відносно визначальної ролі функціональної підсистеми бухгалтерського обліку в інформаційній моделі підприємства, перевірені на практиці і не викликають сумнівів, запропоновану концепцію слід розглядати як таку, яка розвивається.

Бібліографічний список: 1. Информационное моделирование – основа для создания единого информационного пространства предприятия / Управление Предприятием // Информационно-аналитический журнал. – № 5-6. – 2013. – Режим доступа: http://www.remmag.ru/admin/upload_data/remmag/13-5/NEOLANT.pdf. 2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Закон України “від 16.07.99 № 996-XIV] [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. 3. Савченко И.В. Информационное общество или общество знаний? // Современные наукоемкие технологии. – 2008. – № 10 – С. 45-46. 4. Пушкар М.С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів) / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 334 с. 5 Волкова В.Н. Теория систем: учебник / В.Н. Волкова. – М.: Высш. школа. – 2006. – 456 с. 6. Воскобойников А.Э. Системные исследования: базовые понятия, принципы и методология [Электронный ресурс] // Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». – 2013. – № 6 (ноябрь-декабрь). URL: www.rae.ru/snt/?section=content&op. 7. Жук В.М. До проблеми облікового забезпечення управління аграрним сектором економіки / В.М. Жук // Зб. наук. пр. Подільського держ. аграр.-техн. ун-ту. – 2008. – Вип. 16. – Т. 3. – С. 478-482. 8. Сухарева Л.О. Загальні логика і принципи моделювання методик контролю управлінських рішень / Л.О. Сухарева, В.М. Стефківський, А.В. Христенко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. ЖДТУ. – 2012. – Вип. 1 (22). – С. 371-383. 9. Тлучкевич Н.В. Основополагающие теории учетной науки с позиции институционализма / Общество и экономика постсоветского пространства: Междунар. сборник науч. статей. – Вып. V (Липецк, 18 октября 2013 г.). – Липецк: Гравис, 2013. – 280 с. 10. Савченко В.М. Система бухгалтерського обліку як складова системи управління / В.М. Савченко, В.Г. Крячко // Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету, Економічні науки, випуск 18 (Ч. 2). – 2010. – С. 27. 11. Жук В.М. Генезис інституційних запитів до обліку в умовах

його реформування / В.М. Жук // Міжнародний збірник наукових праць «Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу», ЖДТУ 2007. – Вип. 3 (9). – С. 85–93. 12. Макарова М.В. Становлення цифрової економіки постіндустріального суспільства / М.В. Макарова: дис... д-ра екон.наук: 08.02.02. – К.: Міжнар. наук.-навч. центр інформаційних технологій та систем в освіті, 2006. – 427 с. 13. Ostrom E. Governing the Commons : The Evolution of Institutions for Collective Action. - - Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – P. 51. 14. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку №1 "Загальні вимоги до фінансової звітності"[Електронний ресурс]. [Затверджено наказом Міністерства фінансів України 07.02.2013 р. № 73]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0391-99>.

Ефименко Т.И. Учетное обеспечение информационного моделирования предприятия. Доказано определяющее значение методологии бухгалтерского учета для создания инструментов выработки управленческих решения, каким является информационная модель предприятия, в форме цифрового прототипа. Проанализировано современное состояния элементов метода бухгалтерского учета, как носителей свойств коммуникативности, что обеспечивает особую «отзывчивость» учетной системы запросам институциональной среды и превращает финансовую отчетность в основного поставщика ресурса информационного типа.

Yefimenko T. The Registration providing of informative design of enterprise. The qualificatory value of methodology of record-keeping is well-proven for creation of instruments of making of administrative decisions, what an informative model of enterprise is, in form digital prototype. The modern is analysed the state of ingredients of method of record-keeping, as transmitters of properties of communicativeness, that forms the special "sympathy" of the registration system to the queries by an institutional environment and converts an account into the basic supplier of resource of informative type.